

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА КОНЦЕПТА „БІЛИЙ” У „ЛЮБОВНИХ ЕЛЕГІЯХ” ПУБЛІЯ ОВІДІЯ НАЗОНА

Досліджено колоративи у творі Публія Овідія „Любовні елегії”. Текст проаналізовано крізь призму лексико-семантичного поля кольору. Виокремлено лексеми, що позначають білий колір, систематизовано колоремами за семантикою та частотністю вживання.

Ключові слова: *кольороназви, семантика колірних ознак, лексико-семантична група, ідіолект, білий.*

У природі людини з народження закладене прагнення до ясності, краси і радості. Звідси й любов до яскравих барв, гармонічних сполучень. Естетика кольору органічна всьому творчому процесу й впливає з тонкого осмислення людиною навколишньої дійсності й бажання передати ці відчуття іншим. Отже лексико-семантична група назв кольорів займає серед лексичних шарів у словниковому фонді мови належне місце.

Саме через емоційний вплив кольору людина наділила його також і певним символічним значенням, а естетична функція кольорів у літературі дозволяє читачу сприйняти і, можливо, побачити дійсність очима автора. Семантика колірних ознак надає мові своєрідності, асоціативних та конотативних властивостей. Семантичне поле кольору надзвичайне широке, проте його слід розглядати в межах певного контексту (чи то просторово-часового, чи то культурного).

За семантичними властивостями та асоціативними зв'язками колірною ознакою виступає мовним засобом художнього твору і несе великий емоційно-експресивний заряд, адже саме в поетичній мові проявляється різноманітність семантичних наповнень хроматизмів та здатність прикметників кольору „розвивати різні переносні та образно-символічні значення, що широко використовується письменником з художньо-стилістичною метою” [5, с. 80].

Семантика кольору як предмет дослідження цікавила науковий світ віддавна. Ще в античні часи Сократ і Платон заклали підвалини сучасного розуміння кольору і навколишнього середовища, надаючи цим поштовх для розвитку кольорознавства, якому присвячено чимало досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте, незважаючи на їх численність, саме антична культура в цьому аспекті потребує серйозних наукових студій, особливо в такій сфері, як література.

Аналіз досліджень та публікацій, присвячених проблемі колористики в лінгвістиці, показав, що науковці розглядають колір під різними кутами зору: намагаючись класифікувати за фізич-

ними параметрами (Л. Миронова, 1984), за допомогою статистичного методу (В. Москович, 1969), розглядаючи структурно-семантичні особливості мови (О. Дзівак). Безперечний інтерес становить наукове дослідження функціонування кольороназв у художніх текстах (І. Бабій, С. Григорук, Т. Губарева, Л. Іванова, Т. Ковальова, В. Маслова, С. Носовець, І. Чумак-Жунь, Т. Яценко та ін.). Дослідження кольорономінацій здійснювалися в різних мовознавчих галузях – етимології, словотворі, ідіостилюстиці, психолінгвістиці. Попри багатоманітність праць і підходів до дослідження назв кольору в сучасній лінгвістичній науці, проблема віддзеркалення кольору в мові залишається актуальною. А вживання лексем, які позначають колір, в мові окремих латинських авторів, як і в латинській мові загалом, належить до малодосліджених ділянок лінгвістики.

Об'єктом дослідження обрано колоративи у творі Публія Овідія Назона „Любовні елегії” („Amores”).

Як стверджують дослідники, у творчості письменників та поетів переважають означення білого та чорного кольорів, за ними йде червоний, після нього – зелений і жовтий, далі – синій та брунатний. Метою статті є аналіз лексико-семантичної групи на позначення білого кольору в межах семантичного поля кольороназв.

Основні завдання – аналіз тексту крізь призму лексико-семантичного поля кольору; виокремлення лексем, що позначають білий колір; систематизація колорем за семантикою та частотністю вживання.

Відображення кольорових відтінків у всьому їх різноманітті – одне з найцікавіших і найскладніших завдань поетичної мови. Колір у творі є одним із засобів досягнення художньої виразності, емоційної насиченості, а ширше – одним із засобів відображення індивідуально-авторського сприйняття світу. Варто зазначити, що вибір колірної палітри відображає особливості авторської моделі світу і підпорядкований задуму всього твору. А забарвлення поетичних образів у різні кольори, особливості колірної гами, різна частотність уживання кольороназв – важлива особливість ідіостилю поета.

Білий колір уже в давнину був наділений особливою семантикою. З одного боку, він стояв осторонь, узагальнюючи ідею тотальності, і виступав еквівалентом світла, світу в цілому як архіколір, надколір. З іншого, разом з червоним та чорним він входив у тріаду основних кольорів. Найдавніші

символічні значення білого кольору здебільшого позитивні: білий конотує всіляке благо, радість, чистоту, здоров'я, мир та злагоду, святість, красу.

Дослідники стверджують, що кольороназви утворюють якісно і кількісно розвинену лексико-семантичну групу, до якої входять назви основних кольорів (ядро системи) та всі існуючі в мові колірні лексеми, що вказують на різні ступені вияву колірної ознаки, на інтенсивність колірного тону, змішування кольорів та ін. (периферія системи) [1, с. 4].

Аналіз тексту „Любовних елегій” Овідія дозволяє виділити головні номінативні засоби, які використовує поет для позначення білого кольору. Ними виступають лексеми:

- candidus, candida, candidum;
- albus, alba, album (а також albeo, ere);
- niveus, nivea, niveum.

Колористична лексика в ідіолекті Овідія використовується з описово-зображальною та емотивно-оцінною, експресивною метою. Проведений аналіз засвідчує, що прикметник передає не лише хроматичні характеристики предмета, тобто виконує описово-зображальну функцію, а й безпосередньо пов'язує кольороназви з позитивною чи негативною оцінкою. Найчастіше поет вкладає в кожну барву своє бачення дійсності, дозволяючи читачеві сповна уявити зображуване.

У своїх прямих значеннях кольороназви, що передають ознаку „білий”, зустрічаємо в таких уривках (тут і надалі – переклад А. Содомори. – О. В. Мудрик-Іванець):

*qualis erat Lede, quam plumis abditus **albis** callidus in falsa lusit adulter ave,* (I, X, 3-4)
Рівною Леді, з якою, було, приховавшись під білим Пір'ям, коханець-хитрун в образі птаха зішшовсь, dum loquor, alba levi sparsa est tibi pulvere vestis. sordide de niveo corpore pulvis abi! (III, II, 41-42)
Порох тим часом тонкий на твоєму вбранні осідає. Білого тіла, бридкий, навіть торкатись не смій!
candidior, quod adhuc spumis stridentibus albet et modo siccata, lacte, reliquit ovem. (III, V, 13-14)
Білим настільки й сніг не буває, що тільки-но випав І на грайливий струмок перемінитись не встиг, Чи молоко од вівці, що цівками в повну діїницю Туго з набряклих дійок, піну збиваючи, б'є.
*quo cultus abiere tui? quid sola vagaris, **vitta** nec evinctas impedit **alba** comas?* (III, VI, 56-57)
Де твоє звичне вбрання? Чому одинока тут ходиш? Та й у волоссі чомусь білої стрічки нема.
*Quis fuit ille dies, quo tristia semper amanti omina non **albae** concinuistis **aves**?* (III, XII, 1-2)
Що то за день був, коли лиш одному коханцеві стільки Наворожили ви лих, темні, мов сажка, птахи?

Незаперечним є твердженням, що в античності білий колір символізував велич, благородство, знатність роду. В парі з червоним та пурпу-

ровим він набував привілейованих ознак, адже лише знатні особи носили тоги та туніки білого кольору, білосніжним був також одяг жерців. Таке семантичне навантаження білого кольору знаходимо і в Овідієвих елегіях:

*more patrum Graio velatae **vestibus albis** tradita supposito vertice sacra ferunt.* (III, XIII, 27-28)
У білосніжнім вбранні за грецьким звичаєм предків Повагом на голові речі жертовні несуть.
***ipse ego tura dabo fumosis candidus aris,** ipse feram ante tuos munera vota pedes.* (II, XIII, 23-24)
Сам в білосніжному весь обкурю тобі миром жертовник,

Сам подарунки до стін, як обіцяв, покладаю.

Прикметники *candidus* та *niveus* початково вже містять у собі емотивно-оцінну характеристику, адже не можуть передавати лише хроматичну ознаку:

- *candidus* – бути сліпучо-білим, сяюче-білим, сріблито-білим (від *candeo, caneo*);
- *niveus* – білосніжний, сніжно-білий, сліпучо-білий (від *nix, nivis f – сніг*).

Якщо спробувати вибудувати шкалу білого серед цих трьох прикметників, то *albus* буде в основі (назвемо його *нейтрально-білий*), далі йтиме *niveus*, а на вершині, засліплюючи своєю білизною, стоятиме *candidus*. Аргументом на користь такого твердження є приклад з Овідія:

***candidior nivibus, tunc cum cecidere recentes,** in liquidas nondum quas mora vertit aquas;*
candidior, quod adhuc spumis stridentibus albet et modo siccata, lacte, reliquit ovem. (III, V, 11-14)
Білим настільки й сніг не буває, що тільки-но випав І на грайливий струмок перемінитись не встиг, Чи молоко од вівці, що цівками в повну діїницю Туго з набряклих дійок, піну збиваючи, б'є.
*illa quidem nostro subiecit **eburnea** collo **bracchia** Sithonia **candidiora nive,*** (III, VII, 7-8)
Все-таки шию мою вона оббивала руками, – Навіть у Фракії сніг білим таким не бува.

В останньому фрагменті зустрічаємо аж три лексеми на позначення білого кольору – *eburnea* (від *eburneus* – кольору слоновієї кістки), *candidiora* (вищий ступінь порівняння від прикметника *candidus*) та *nive* (від *nix, nivis f – сніг*). Таке нагромадження автор застосував для того, щоб читач зрозумів, наскільки важко передати й уявити собі, якої краси були рученята (*bracchia*) дівчини. Описуючи жіночу красу, Овідій постійно застосовує білий колір, часто навіть уникаючи іменників *puella* або ж *femina*:

*desino mirari, posito quod **candida** vino Atracis ambiguos traxit in arma viros.* (I, IV, 7-8)
Ти не дивуйсь, що двовидих мужів за вином спонукала Битись Атрака дочка – краля ж була серед краля!
***candida** me capiet, capiet me flava puella, est etiam in fusco grata colore Venus.* (II, IV, 39-40)
Світла полонить мене, золотава – також полонить,

Часто втішала мене й смаглої барви любов.

candida candorem roseo suffusa **rubore**
ante fuit – **niveo** lucet in ore **rubor**. (III, III, 5-6)
Личко біленьке цвіло легким рожевим рум'янцем –
На білосніжне й тепер наче лягає багрець.

Намагаючись передати всі відтінки жіночої краси, поет часто описує тіло – лице, руки, шию, рамена, ніжки. І в кожному такому описі обов'язковим компонентом виступає біла барва:

ecce, Corinna venit, tunica velata recincta,
candida dividua **colla** tegente coma (I, V, 9-10)
Бачу, Корінна ввійшла... Розпуцена туніка вільно,
Вільно й волосся витке мовби спливало з рамен.

Erubuit. 'decet **alba** quidem pudor ora, sed iste,
si similes, prodest; verus obesse solet. (I, VIII, 35-36)
Та зарум'янилась. "Гарний же сором, як щічки біленькі,
Вдаваний він – на добро; щирий – на шкоду лише.
illa quidem nostro subiecit **eburnea** collo
brachia Sithonia **candidiora nive**, (III, VII, 7-8)

Все-таки шию мою вона обвивала руками, –
Навіть у Фракії сніг білим таким не бува,
seu pendent **nivea** pulli **cervice** capilli,
Leda fuit nigra conspicienda coma; (II, IV, 41-42)
Темним – на білій, мов сніг, дівочій шиї волоссям
Леда, перша з красунь, не вирізнялась хіба?

tu nostris **niveos** uteris inpone **lacertos**;
corpore nos facili dulce feremus onus. (II, XVI, 29-30)
Ти на рамена мені білосніжні клади свої руки –
І попливу я з таким милим, легким тягарем.
dum loquor, **alba** levi sparsa est tibi pulvere **vestis**.
sordide de **niveo** corpore pulvis abi! (III, II, 41-42)
Порох тим часом тонкий на твоєму вбранні осідає.
Білого тіла, бридкий, навіть торкатись не смій!

candida candorem roseo suffusa **rubore**
ante fuit – **niveo** lucet in ore **rubor**. (III, III, 5-6)
Личко біленьке цвіло легким рожевим рум'янцем –
На білосніжне й тепер наче лягає багрець.

У творчості Овідія часто зустрічаємо білу та червону барви, оскільки у Стародавньому Римі таке поєднання кольорів була ознакою аристократичного походження. Пурпур вважався кольором імператора й означав владу та велич. Коли римський полководець святкував власний триумф, він, зодягнений у червоне, їхав на колісниці, запряженій чотирма білими конями, вкритими позолоченими попонами. Саме тому червоний колір входить у триаду основних кольорів і яскраво контрастує саме з білим.:

Erubuit. 'decet **alba** quidem pudor ora, sed iste,
si similes, prodest; verus obesse solet. (I, VIII, 35-36)
Та зарум'янилась. Гарний же сором, як щічки біленькі,
Вдаваний він – на добро; щирий – на шкоду лише.
adstitit illa amens **albo et sine sanguine vultu**,
caeduntur Pariis **qualia saxa iugis** (I, VII, 51-52)
Мов занімала вона. На обличчі – ані кровинки,
Камінь пароських верхів білим таким не бува.
blanditias elegosque levis, mea tela, resumpsit;

mollierunt duras lenia verba fores.
carmina **sanguineae** deducunt cornua **lunae**,
et revocant **niveos** solis euntis **equos**; (II, I, 21-24)
Тут я за зброю свою – за вмовляння, елегії взявся,
Ласкою слів я здолав твердість сувору дверей.

Пісня спроможна стягти навіть місяця роги криваві
Й Фебових білих, мов сніг, коней вернути назад;
quale **rosae fulgent inter sua lilia mixtae**,
aut ubi cantatis Luna laborat equis,
aut quod, ne longis **flavescere** possit ab annis,
Maeonis Assyrium femina **tinxit ebur**. (II, V, 37-40)
Так серед лілій троянда жахтить, такою є повня,
Як, зачарованих, вчвал хоче пустить басунів.
Кістка слонова така, як її, щоб од літ не пожовкла,
У меонійським краю пурпуром барвлять жінки.

candida candorem roseo suffusa **rubore**
ante fuit – **niveo** lucet in ore **rubor**. (III, III, 5-6)
Личко біленьке цвіло легким рожевим рум'янцем –
На білосніжне й тепер наче лягає багрець.

Біла барва, крім суто колірних означень, часто використовувалася для вираження певних „психологічних уявлень носіїв мови” [13, с. 32]. Психологи трактують білий колір як символ свободи, розкряпаності. Мовне символічне трактування білого кольору двояке: з одного боку, білий пов'язаний із символом світла, чистоти, добра, з іншого – неподільно пов'язаний і з символом абсолютного спокою, холоду, еквівалент яких – блідість, старість та смерть. Адже в природі білий колір теж не завжди добрий – він притаманний стихіям (сніг, іній, біла морська піна), символізує недосяжність гірських вершин чи хмар. Саме в такому контексті вживає барву й Овідій:

adstitit illa amens **albo et sine sanguine vultu**,
caeduntur Pariis **qualia saxa iugis** (I, VII, 51-52)
Мов занімала вона. На обличчі – ані кровинки,
Камінь пароських верхів білим таким не бува.

Поряд з численними позитивними асоціаціями, якими наділений білий колір, він містить в собі також семантичне навантаження негативного характеру. В часі страждань чи біди, старіючи, людина блідне, сивіє (біліє) волосся, отожд білий часто пов'язують із холодом, стражданнями, смертю, яка вже зовсім близько. В Овідія наявні уривки, де автор майстерно обіграє білий колір із лексемами „старість” та „зима”.

quin **albam raramque comam** lacrimosaque vino
lumina rugosas distraherentque genas.
di tibi dent nullosque Lares inopemque **senectam**,
et **longas hiemes** perpetuamque **sitim!** (I, VIII, 111-114)
За її пасма, рідкі вже та сиві, очей її не вибрав,
Що мов вином запливли, ледь не подряпав її лиць.
Хай же боги тобі старість пошлють убогу, бездомну,
Зими довгі, нудні й спрагу, що меж її нема.
quid precer iratus, nisi vos cariola **senectus**
rodat, et in mundo **cera sit alba** situ? (I, XII, 29-30)
Чим же вгамую свій гнів? Побажую, щоб вас, мов тамлила,

Старість точила гризька, віск – аби пліснявим став.

Проведений текстологічний аналіз „Любовних елегій” Овідія є підставою стверджувати, що в ідіолекті поета лексеми на позначення білого кольору представлені досить широко. Найбільше вони репрезентовані лексемою, яка належить до первинних (абстрактних) назв кольорів, і лексемами, які належать до вторинних (похідних). Семантична насиченість та універсальність концепта „білий” дозволяє автору застосовувати барву як для позитивних, так і для негативних оціночно-зображальних цілей. Важливі для розуміння семантики кольорового прикметника також ситуація, контекст. Статичний аналіз виокремлених кольоративів показує, що найчастіше автор застосовує прикметник *candidus*, далі йде нейтральне *albus* і нарешті – *niveus*. Таке вживання можна пояснити тематикою елегій, адже мова ведеться про кохання і жіночу красу, яку Овідій змальовує найяскравішими фарбами. Колірні означення допомагають автору не лише сформуванню, а й розвинути найважливішу особливість мови – багатозначність слів. Словесні образи з компонентом кольору в текстах Овідія поєднують зорову інформацію зі складним переплетенням асоціативних зв'язків, символічного навантаження та особливостей оригінального авторського світобачення.

Література

1. Бабій І.М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі малої прози В. Стефаника, М. Коцюбинського, М. Хвильового) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / І.М. Бабій. – К., 1997. – 21 с.
2. Бахилина Н.Б. История цветообозначений в русском языке / Н. Б. Бахилина. – М. : Наука, 1975. – 288 с.
3. Василевич А.П. Цветонаименование как характеристика языка писателя / Александр Петрович Васильевич // Учен. зап. Тартуского ун-та. Лингвистика текста и стилистика. – Тарту, 1981. – Вып. 585. – С. 134–140.
4. Горбач Н.В. Семантичне поле ахроматичних кольорів у ліро-епосі І.Франка / Н.В. Горбач // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – Вип. 2. – С. 11–15.
5. Качаева Л. Прилагательные, обозначающие цвет, в произведениях А.И. Куприна / Л.А. Качаева // Учен. зап. Дальневосточного ун-та. – 1960. – № 113. – С.78–85.
6. Ковальська І.В. Кольористика як перекладознавча проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 „Перекладознавство” / І.В. Ковальська. – К., 2001. – 19 с.
7. Корыхалова Т.П. Система цвета в пейзажах „Энеиды” Вергилия / Т.П. Корыхалова // Проблемы античной культуры. – Тбилиси, 1975. – С. 201–206.
8. Коткова Л.І. Інтерпретація кольороназв в ідіолекті В.Винниченка / Л.І. Коткова // Література та культура Полісся. – 2009. – Вип. 55. – С. 36–48.
9. Критенко А.П. Колір і барви в поезії Тараса Шевченка / А.П. Критенко // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 63–74.
10. Кузьміна О.Б. Поетична семантика концептів „білий” – „чорний” (на матеріалі української лірики першої третини ХХ сторіччя) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. Б. Кузьміна. – Х., 2005. – 19 с.
11. Левченко О. Символіка кольірних атрибутів / О. Левченко // Język. Człowiek. Dyskurs. – Szczecin, 2007. – С. 92-104.
12. Публій Овідій Назон. Любовні елегії; Мистецтво кохання; Скорботні елегії / Публій Овідій Назон ; пер. з латини А. Содомора; передм. та комент. А. Содомори. – К. : Основи, 1999. – 299 с.
13. Семотюк О.П. Семантика та стилістичні функції кольороназв у поетичній мові А.Кримського / О.П. Семотюк // Збірник наук. пр. – Харків, 2009. – Вип. 28. – С. 29–36.
14. Серов Н. В. Цвет культуры: психология, культурология, физиология / Николай Викторович Серов. – М. : Речь, 2004. – 672 с.
15. Форманова С.В. Семантико-стилістичні функції хроматизмів як засіб формування національно-мовної картини світу / С.В. Форманова, О.І. Базик // Культура народов Причерноморья. – 2004. – Вип. 50, Т.2. – С. 115–119.

Coloristic words in “Love Elegies” of Publius Ovid are studied. The text is analysed in terms of lexical-semantic fields of color, specifically mentioned adjectives that represent white, systematized color terms for semantics and frequency of use.

Key words: color terms, semantics of colour features, lexical-semantic group, idiolect, white.

Исследовано цветообозначения в произведении Публия Овидия „Любовные элегии”. Текст проанализировано сквозь призму лексико-семантического поля цвета. Выделены лексемы, обозначающие белый цвет, систематизированы цветообозначения по семантике и частотности употребления.

Ключевые слова: цветообозначения, семантика цветовых характеристик, лексико-семантическая группа, идиолект, белый.